

DINOGETIA III*

Precizări cronologice

ALEXANDRU BARNEA

Între anii 1976—1981 am reluat, cu unele întreruperi și la amploare redusă, cercetările din fortificația romano-bizantină de la Dinogetia, în sectorul D, în sud-vestul acestuia, cu alte cuvinte în zona centrală a așezării, unde locuirea bizantină din secolele X—XII fusese deja cercetată și înregistrată cu mai mulți ani în urmă. Cercetarea, care continuă, are ca scop cunoașterea cât mai exactă a evoluției așezării romane târzii în acest punct, unde secțiunile efectuate (S. 1—3) au intersectat strada principală orientată SE-NV și o parte din clădirile adiacente, surprinzând parțial în 1978 strada NE-SV, perpendiculară pe cea principală. În campaniile din 1980—1981, S.3 a fost prelungită pînă în zona porții mici de vest, ajungîndu-se cu ea aproximativ perpendicular pe incintă, imediat la nord față de deschiderea porții care fusese mai de mult cercetată. Cu prilejul săpăturilor efectuate în ultimii ani, am putut constata că atît strada principală cît și locuințele adiacente dinspre NE și SV au cîte trei faze principale de folosire. În mai multe porțiuni, peste arsura și dărîmăturile existente ca urmare a incendiului și distrugerii din vremea lui Iustinian, am putut remarca un nivel destul de greu sezisabil, care semnifică o a patra fază. Aceasta este mai slab reprezentată și a fost deja analizată parțial în rapoartele de săpături privind Dinogetia și precizată cronologic în studiul care a stabilit anul 559 ca dată a incendiului Dinogetiei: „Se trouvant la première sur le chemin des envahisseurs (este vorba, precum se știe, de kutrigrorii conduși de Zabergan), la cité de Dinogetia, plus faible et probablement attaquée par surprise, en a beaucoup souffert, ne pouvant jamais plus se relever au niveau de sa situation antérieure à sa destruction. Au-dessus des ruines nivelées on a construit, par-ci, par-là, surtout dans la moitié nord de la cité, où le terrain était plus élevé, d'autres édifices en pierre, mais suivant une technique inférieure avec des pierres et des rares fragments de briques liés à la terre noire, que nous attribuons du point de vue stratigraphique aux dernières trois ou quatre décennies du VIe siècle...¹”. „Sub această înfățișare săracă, viața a dăinuit — cum am spus — pînă la sfîrșitul secolului al VI-lea (cel puțin), în timpul împăratului Mauriciu Tiberiu (582—602), de cînd datează și ultimele monede descoperite printre ruinele ei”². După cum se știe, aceeași distrugere a fost înregistrată ulterior și în alte centre dobrogene, între care cel mai limpede la Histria, unde a și fost reconfirmată de curînd³.

Nivelul din secolul al IV-lea al străzii principale, care folosește stîncă nivelată și acoperită cu o lutuală subțire, se află la cca. 2,60—2,80 m adîncime față de cota de la care au fost începute săpăturile înaintea cercetării straturilor de locuire bizantină târzie. Strada este ușor albiată către centru și pavată ici-colo cu pietre mici și fragmente de cărămizi, țigle și ceramică. Materialele arheologice, puține la număr și foarte fragmentate, descoperite pe nivelul de călcare din secolul al IV-lea al străzii, certifică datarea și funcționarea ei între epoca Diocetian-Constantin cel Mare și a doua jumătate a secolului al IV-lea cel mai târziu, mai precis pînă la sfîrșitul domniei lui Valens. Pe nivelul străzii s-au descoperit, între altele, și fragmentele unei farfurii din pastă roșie, de tipul „ARS”, databilă după Hayes în secolul VI⁴, dar existentă la Histria încă din faza II B, care se încheie tot la Valens⁵, potrivit și cu datarea lui Waag⁶ pentru aceeași categorie de platouri⁶.

Acestei faze îi urmează una intermediară reprezentată printr-un strat de lut cu puțină arsură și dărîmături, gros de cea. 0,20—0,30 m, rezultat pe cît se pare în urma unei nivelări a străzii ce va fi succedat o distrugere și, probabil, o abandonare temporară a locuirii cel puțin în această zonă, după care strada a fost refolosită. Existența unui alt strat, subțire și discontinuu, de dărîmături și arsură nivelate precedînd reconstrucția din epoca Anastasius-Iustinian, presupune două etape ale perioadei cuprinse între sfîrșitul secolului al IV-lea și sfîrșitul secolului al V-lea. Ar fi vorba, așadar, de înregistrarea la Dinogetia a două distrugerii. Prima este databilă la sfîrșitul domniei lui Valens, în anul 378 și a fost deja observată aici, dar și în general în alte așezări din Peninsula Balcanică⁷. Cea de a doua se leagă cel mai probabil de efectele invaziei hunice de la mijlocul secolului al V-lea⁸, remarcate stratigrafic între altele la Histria⁹ și la Iatrus¹⁰.

Pentru perioada de peste un secol implicată în discuția de mai sus, am obținut prin săpăturile din ultimele campanii, modice dar de detaliu, precizări cronologice noi. În porțiunea dezvelită prin secțiunile S. 1—2, strada principală este limitată la nord-est și sud-vest de resturile zidurilor legate cu mortar amestecat cu cărămidă pisată și pietricele a două edificii a căror extensie dincolo de limitele săpăturii încă nu o cunoaștem. Am putut surprinde numai laturile dinspre stradă, iar în cursul săpăturilor din 1980 și 1981 (în 1979 cercetările au fost întrerupte din lipsă de fonduri), prin continuarea S.3 și înlăturarea martorilor S. 1—2 și S. 2—3 (reamintese aici că secțiunile, paralele, au avut cîte 2 m lățime, iar martorii dintre ele cîte 1 m), parțial, limitele de nord-vest, către strada NE—SV. Încăperea aproape integral dezvelită a edificiului de la NE de strada principală a oferit o situație ceva mai clară, în sensul distincției între prima și a doua fază menționate mai sus. Aici, după unele modificări intermediare ale edificiului din secolul al IV-lea pe care încă nu le-am putut determina cu exactitate în timp, s-a construit, la începutul epocii Anastasius-Iustinian în aceeași încăpere cu dimensiuni interioare de 4,50×4 m, o alta mai mică de cea. 3,60×3,60 m, avînd de această dată ziduri legate cu pămînt galben, ceva mai subțiri: cea. 0,60 m față de cea. 0,70 m. Laturile nou construite sînt cele dinspre strada principală, deci sud-vest, și respectiv sud-est, ruina zidului de sud-vest folosind ca un sprijin către stradă, la nivelul de călcare al străzii corespunzător epocii, adică primei jumătăți a secolului al VI-lea. Fundația zidurilor noi nu a fost adîncită, stîncă fiind foarte aproape, ei a fost așezată direct pe nivelul de călcare anterior, sezizat foarte clar aici, în stradă și în alte puncte. Pe acest nivel am descoperit, împrăștiate, cea. 60 monede de bronz — cifra este aproximativă datorită conservării foarte proaste a unora dintre ele — care, în măsura posibilității identificării lor, oferă un criteriu important de datare a fazei a doua deja menționate mai sus¹¹. Astfel, în ansamblu, monedele identificate sînt emise după evenimentul pe care istoriografia antică și conform ei și cea modernă, îl numește “dezastrul de la Adrianopol” din anul 378¹² și prelungesc faza care ne interesează pînă către mijlocul secolului al V-lea. Cu alte cuvinte, microzona cercetată, centrală fiind, ne-a putut informa preliminar și asupra situației generale așezării, cu atît mai mult cu cît nivelul respectiv apare și în secțiunea străzii principale, acolo unde aceasta din urmă se intersectează cu strada NE—SV. Se înregistrează deci, o activitate destul de intensă în perioada cuprinsă aproximativ între domniile împăraților Theodosius I (379—395) și Theodosius al II-lea (408—450).

Încăperea cercetată la sud-vest de strada principală aparține unui edificiu mai mare care se întinde, cu frontul lui de nord-vest, lung de cea. 25 m, care mărginește stradela NE—SV pînă la poarta mică, de pe latura de vest-sud-vest a incintei, astupată într-o epocă tîrzie. Stradela NE—SV a fost și ea folosită în etapele cuprinse între secolul al IV-lea și al VI-lea inclusiv, ca acces către clădirile adiacente ei și către poarta mică. Intrarea de nord-vest a încăperii amintite mai sus prezintă și ea dealtfel, fazele respective: am putut de asemenea observa unele modificări corespunzînd celei de a doua faze, în special către sud-vest, unde o reparație sau compartimentare îi aparține. Aici, la legătura zidului cu intrare dinspre nord-vest al încăperii următoare către sud-vest din același edificiu, surprinse în caseta S. 1—2, cu cel de sud-vest al încăperii dinspre strada principală, am descoperit o monedă de bronz de la Honorius databilă aproximativ între anii

395—402¹⁵. Deci, o refacere în cuprinsul acestui edificiu a avut loc tot în faza din prima jumătate a secolului al V-lea remarcată și la clădirea de la nord-est de strada principală.

La capătul de sud-vest al stradei perpendiculare pe strada principală, situația ilustrată pînă aici a devenit nu doar mai convingătoare, dar și mai interesantă în urma prelungirii secțiunii S. 3 în 1980—1981 pînă la zidul de incintă al cetății. S-a putut astfel constata că în această zonă a funcționat în secolul al IV-lea un edificiu care, după distrugerea din anul 378, a suferit modificări importante, cuprinse și ele în modificările constructive și de nivelment din apropierea porții mici. Aici s-a concentrat de altfel cercetarea din 1981, extremitatea secțiunii acoperind și o mică porțiune a extremității stradei; un segment al acesteia din urmă împreună cu poarta fuseseră deja degajate cu mai mulți ani în urmă, după ce, la inițierea săpăturilor de la Dinogetia, fusese urmărit traseul incintei. În porțiunea pe care am sondat-o cel mai recent, am descoperit, parțial, ruina unui edificiu care se închide în apropierea porții mici de pe latura de vest-sud-vest a incintei, lăsînd, lângă acest zid, un interval larg de cea. 1,10—1,15 m — media, ținînd seama de neregularitățile zidului clădirii, este de cea. 1,12 m. Grosimea zidurilor, legate cu mortar, este de cea. 0,62 m pentru cel cu direcția NV—SE și de cea. 0,70 m pentru cel cu direcția NE—SV. Pe podeaua de lut a încăperii, atît cît a fost dezvelită prin S.3, care prezintă și ea două subfaze pînă acum nesenșificate cronologic, am descoperit, pe lângă alte fragmente ceramice specifice secolului al IV-lea, două amfore aproape întregi, piriforme alungite, avînd caneluri mari și rare, fundul terminat cu un buton, iar pereții groși de cea. 1 cm. Au fost lucrate dintr-o pastă aspră, roșie, acoperită parțial cu vopsea albă. Dimensiuni: înălțime, cea. 0,60 m; diametrul maxim, cea. 0,16 m; diametrul gurii, cea. 0,80 m. Astfel de amfore sînt databile în secolul al IV-lea, a doua jumătate, pînă la începutul secolului al V-lea inclusiv¹⁶. De altfel, pe aceeași podea de lut, în apropierea amforelor, am descoperit o monedă din bronz, destul de prost conservată, emisă cel mai probabil sub Constantius al II-lea¹⁷. Aceste elemente, împreună cu observarea profilului de nord-vest al secțiunii S.3 și celelalte date arheologice cunoscute pînă acum, permit concluzia că edificiul a suferit daune importante cel mai tîrziu la sfîrșitul domniei lui Valens, în anul 378¹⁸. În afara dărîmăturilor nivelate peste ruină, distrugerea este marcată și de un strat subțire, foarte tasat, de cenușă care acoperă în bună parte podeaua de lut a porțiunii dezvelite a edificiului. După distrugerea acestuia, o parte din el, cea de lângă incintă, pe o lungime de peste 5 m a fost lăsată cîtăva vreme în paragină, apoi desființată și nivelată cu molozul din dărîmăturile proprii și din zidul de incintă și apoi cu lut galben adus pe o grosime cuprinsă între 0,50 m și 1 m. În nivelarea cu lut s-a descoperit o monedă de la Honorius databilă între anii 395—402¹⁹, indicînd efectuarea operației după această dată, probabil sub Theodosius I, contemporană deci cu refolosirea sau reparațiile clădirilor lângă strada principală observate în campaniile precedente și descrise mai sus. De asemenea, în molozul acoperit cu lut, au apărut alte două monede mici din bronz, databile și ele între sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul celui următor. Elementele de datare descoperite în această microzonă duc, pe lângă cele afirmate și la concluzia că, după anul 378, cel puțin în această arie, construcțiile distruse au fost lăsate în părăsire timp de aproape două decenii sau oricum o perioadă aproximativ apropiată pînă la nivelare.

Prin modificarea construcției de care ne ocupăm aici, a fost lăsat un spațiu mai larg, reconstruit, în fața extremității edificiului de pe latura de sud-est a stradei ce accede la poarta mică, avînd lățimea, de la zidul de incintă către nord-est, de peste 6 m. Acest spațiu, a cărui extensie către nord-vest încă nu este cercetată, a fost din nou nivelat cu lut la începutul epocii Anastasius-Iustinian, între timp, după cum am putut observa în profilul secțiunii S.3, înregistrîndu-se o folosire a lui destul de îndelungată, succedată de urmele unei alte distrugerii. Aceasta din urmă este marcată de un strat subțire de resturi lemnoase carbonizate și cenușă care acoperă nivelul de călcare de peste lutul adus și este databilă, în lipsa altor elemente deocamdată, pe la jumătatea secolului al V-lea sau chiar ceva mai devreme dacă se are în vedere momentul înregistrat de izvoare al prezenței hunilor la Dunărea de Jos²⁰. Resturile dărîmăturilor provenite din incintă se întind subțindu-se către interior la cea. 2,50—3 m, iar peste ele, un strat subțire de lut ar indica

folosirea spațiului respectiv, neamenajat, pînă la nivelarea de la sfîrșitul secolului al V-lea-începutul secolului al VI-lea. Utilizarea nivelului corespunzător acestui strat de nivelare a fost întreruptă de incendiul din anul 559¹⁹, în urma căruia se înregistrează un strat gros de cca. 0,30—0,50 m, format din chirpici ars la roșu și sfărîmat, resturi de suprastructură de la clădiri și dărîmături. Peste acesta, un strat subțire și ușor nivelat marchează urma locuirii din ultima parte a secolului al VI-lea și începutul celui următor, care nu pare, cel puțin aici, să înregistreze un final violent. Dealtfel, legat de această constatare, am observat pe profil că perioada cuprinsă între părăsirea așezării în secolul al VII-lea și revenirea bizantină din secolul al X-lea este marcată de dărîmarea incintei peste nivelul amintit. Aria de lîngă incintă la care m-am referit a fost din nou nivelată cu lut galben adus la reocuparea fortăreței în timpul lui Tzimiskes, după care locuirea bizantină s-a desfășurat pe această nivelare. În ea, pe lîngă numeroase bordeie, au fost tăiate foarte multe gropi de provizii și resturi menajere, în același timp sau succesiv²⁰. Cazul a două gropi succesive a fost înregistrat chiar în profilul de nord-vest al secțiunii S.3, corespunzînd etapelor deja studiate ale stăpînirii bizantine la Dinogetia.

În concluzie, se poate distinge acum, în urma ultimelor cercetări arheologice, o situație cronologică mai bine documentată pe care, firește nu o consider definitivă, ci susceptibilă de îmbunătățiri și nuanțări prin cercetările viitoare planificate la Dinogetia. Iată așadar ordinea fazelor stabilite în actualul stadiu al cercetării: I. de la începutul epocii Dominatului pînă la sfîrșitul domniei lui Valens (378); II. sfîrșitul secolului al IV-lea — sfîrșitul secolului al V-lea; această etapă este, cum s-a văzut mai sus prin observațiile din aria secționării străzii principale și cea a porții de vest, divizibilă, respectivele faze putînd fi numite II.A și II.B. Limita dintre acestea ar fi de situat nu cu mult înaintea jumătății secolului al V-lea. III. epoca Anastasius-Justinian pînă la distrugerea din anul 559; IV. ultimele patru decenii ale secolului al VI-lea pînă la începutul secolului al VII-lea; V. epoca stăpînirii bizantine din secolele X—XII.

Această propunere de cronologie a unei așezări fortificate de pe limesul dunărean de importanța Dinogetiei reprezintă de fapt trecerea necesară la o calitate nouă, pe care o astăzi în măsură să ne-o ofere acumularea în timp și volum rezultată în urma cercetărilor arheologice sistematice de aici, mai vechi și mai noi. Reluate cu această finalitate la Dinogetia de semnatarul acestor rînduri, ele se adaugă rezultatelor cercetărilor din alte așezări dobrogene valorificate prin publicare în ultimii ani, făcînd posibilă o reluare a cronologiei fortificațiilor de la Dunărea de Jos începînd cu primele semne ale dominației romane, pînă la căderea limesului dunărean și la restaurarea lui de către bizantini. Încercări asemănătoare s-au mai făcut, fie pentru respectiva perioadă de peste un mileniu, fie pentru etape ale acestui rîstimp sau anumite zone ori numai așezări²¹ și, în general, ele concordă cu încheierile care urnează, prin care se aduc unele completări sau rectificări potrivit descoperirilor mai noi de la Dinogetia și din alte locuri.

În stadiul actual al cercetărilor dispunem, cum se vede, de propuneri mai numeroase pentru epoca romană tîrzie. Situația era și de așteptat, datorită specificului însuși al săpăturilor arheologice pe de o parte, iar pe de altă refacerii masive a fortificațiilor tîrzii peste cele anterioare sau construirii unor noi, așa cum ar rezulta pînă acum în unele cazuri. Pentru moment, doar la *Tropaeum Traiani*²², *Sucidava*²³ și *Histria*²⁴ s-au încercat cronologii pentru epocile Principatului și Dominatului, iar în ultimul caz (în afara Dinogetiei), s-a inclus și epoca bizantină tîrzie.

Tablelul de față este în fond o reprezentare sumară a cîștigurilor de pînă în prezent ale cercetărilor arheologice și el va suferi, probabil, modificări noi. Deocamdată, însă, fazele propuse acum, care în multe cazuri corespund cu niveluri identificate în mai multe așezări și sînt deci de considerat ca valabile regiunii în general, sînt justificate prin descoperirile arheologice și prin coroborarea lor cu datele istorice. Astfel, prima fază propusă are în vedere pătrunderea, deja din a doua jumătate a secolului I î.e.n. nu numai a mărfurilor romane, dar și a romanilor înșiși la Dunărea de Jos, proces ce se încheie cu anexarea teritoriului Dobrogei cel mai tîrziu în a doua jumătate a secolului I e.n. A doua fază este reprezentată de evoluția teritoriului dintre Dunăre și Mare ca teritoriu deja roman, pînă la extinderea, sub Traian, a stăpînirii Imperiului, odată cu Daciile, dincolo

de Dunăre. Evoluția și prosperitatea lumii romane își spune cuvântul și pe teritoriul Dobrogei, prin eforturile constructive, primele mai clar sesizate arheologic, din epoca Antoninilor, al cărei avânt la Dunărea de Jos este întrerupt în jurul anului 170, în vremea și din pricina invaziei costobocilor, fenomen înregistrat arheologic și epigrafic. Epoca Severilor, din nou prosperă, pînă la atacurile gotice de la mijlocul secolului al III-lea, constituie o a patra fază destul de bine observată în mai multe așezări. Înclin să cred că rezultatele ultimelor cercetări, precum și ale celor viitoare vor fi în măsură să acorde acestei perioade un volum constructiv mai mare decît cel considerat pînă de curînd. Cea de a cincea fază nu împlinește încă un acord general; este de considerat mai curînd o etapă de trecere către epoca Dominatului, cu care începe a șasea fază, și pentru care documentarea devine, cum deja am arătat, mai complexă și mai completă. Deși unii autori disting două faze în rîstîmpul dintre începutul Dominatului și sfîrșitul domniei lui Valens (distanțe operată și la Dinogetia, dar încă fără consecințe cronologice semnificative; v. mai sus) consider încă insuficiente probele pentru o atare diviziune, drept care intervalul pomenit reprezintă cea de a șasea fază în propunerea din tabel, cel mai bine reprezentată din punct de vedere constructiv²⁵. Ca și aceasta din urmă, a șaptea fază a fost și ea, cum s-a văzut, bine documentată la Dinogetia și se încheie nu cu mult înaintea jumătății secolului al V-lea, a opta fiind cuprinsă între ultimii ani ai domniei lui Theodosius al II-lea și începutul celei a lui Anastasius. O epocă din nou prosperă și de activitate constructivă intensă este a noua fază, de la Anastasius la Iustinian inclusiv, încheiată în mai multe așezări din Dobrogea cu o distrugere violentă, datată, cum precizăm în cronologia de la Dinogetia, la 559. A zecea fază, de încadrat între domniile lui Iustin al II-lea și Mauriciu Tiberiu (pînă în 602), a fost întreruptă în unele așezări în deceniul al IX-lea al secolului al VI-lea. În sfîrșit, o a unsprezecea fază, care marchează începutul secolului al VII-lea făcînd a mai dispune de elemente sigure pentru finalul ei, nu pare să depășească, în fostele așezări fortificate care cad treptat în ruină, jumătatea secolului. Revenirea bizantină de la sfîrșitul secolului al XI-lea, revirement pentru așezările fortificate de pe malul drept al Dunării și, parțial și de la Marea Neagră, reprezintă cea de a douăsprezecea și ultima fază, considerată aici unitar, deși stratigrafic ea apare divizibilă în studiile de specialitate²⁶.

Prilejul propunerilor de cronologie dobrogeană din partea a doua a prezentului studiu mi s-a oferit cu ocazia precizărilor pe care le-au adus săpăturile din ultimii ani de la Dinogetia deja expuse. Le-am prezentat ca pe o rezultată a stadiului actual al cercetărilor, susceptibilă oricînd de ameliorări prin studii viitoare. Fără a neglija deci acest aspect al modificărilor viitoare, unele iminente după cum deja rezultă din expunerea de mai sus, este posibilă o generalizare pentru aria Dunării de Jos a ordonării pe care am propus-o acum. În cadrul ei, firește, nu pot fi neglijate diferențele specifice, sesizabile încă din stadiul prezent, de la o zonă la alta și de la o așezare la alta.

Totuși, în nevoia unui limbaj comun reprezentat printr-o cronologie general valabilă pentru perioada și teritoriul avute în vedere, folosirea unui asemenea cadru de referință arheologic și istoric validat prin descoperirile arheologice înseși, devine de azi înainte tot mai necesară. (vezi ilustrația p. 697)

NOTE

- * Studiul precedent a apărut sub titlul *Dinogetia, 1978. Raport privind săpăturile arheologice din sectorul D, via principalis (II), în volumul Materiale și cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte*. Oradea, 1979, p. 205-206, neilustrat, și reluînd o parte din notațiile primului raport, care a rămas în manuscris. În studiul de față reiau o serie din datele precedentului, publicat fără avizul subsemnatului.
1. I. Barnea, *Dacia*, N. S., X, 1966, p. 258; idem, în *DID*, II, p. 429-430; idem, *Byzantina*, 10, Thessaloniki, 1980, p. 241-242.
2. Idem, *Dinogetia*, Meridiane, București, 1969, p. 14; idem, *Byzantina*, 10, 1980, loc. cit.
3. Gh. Poenaru-Bordea, *Pontica*, 4, 1971, p. 326-327; Alexandru Suceveanu, *Historia VI. Les thermes romains*, București, 1982, p. 91.
4. J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, Londra, 1972, forma 105, 6.

TABEL CRONOLOGIC COMPARATIV

Faze propuse	Histria romană tîrzie (1971)	Tropaeum Traiani (1979)	Iatrus (1979)	Sacidava (1980)	Limes Scythiae (1980)	Histria thermae (1982)	Dinogetia (1982)
1. a II-a jum. - I jum. I.e.n.	-	I	-	-	-	-	-
2. de la anexare la Traian	-	II. A	-	-	I. începutul anexării - Traian	I. A	-
3. Antonini - 170	-	II. B	-	IX	II. Traian - 170	I. B	-
4. Severi	-	III	-	VIII: sec. III pînă la 251/67	III. sfîrșitul sec. II - jum. sec. III	I. C	-
5. a II-a jum. III - sfîrșit III	-	-	-	VII	IV. a II-a jum. III - 295	II. A	-
6. încep. Dominat - 378	VII. prima jum. IV	IV. A	A. pînă la jum. IV B. a II-a jum. IV - 410/20	VI. sf. III - 332 V. Constantius II - 385/6	V. sf. III - 332 VI. 332 - -378/85	II. B	I
7. sf. IV - jum. V	VI 383/395 - 420/50	IV. B	C. 423 - 448/9	IV ₂ . Arcadius - Theod. II	VII. sf. IV - jum. V	III	II. A
8. jum. V - Anastasius	V. a II-a jum. V	-	D. 1. jum. V - al II-lea sfert VI	IV ₁ . Theodosius II - Anastasius	VIII. 450 - -491	-	II. B
9. Anastasius - Iustinian (569)	IV. 527? - -543/4 sau 561/2	V (pînă după Iustin II)	D. 2. al II-lea sfert VI - a II-a jum. VI	III. A Anastasius - Iustinian	IX. 491 - -559	IV. A	III
10. Iustin II - Mauriciu - Tiberiu	III. 565/6 - ? II.	VI. A	-	II. Iustin II - Mauriciu - Tiberiu (602)	X. Iustin II - 566/7 (sud) sau 602	IV. B	IV
11. înc. VII	I. după 592/3 - VII	VI. B	E. (VII - VIII)	I ₂ - I ₁ . - 614 și 640	XI. 602 - 615/41; XII și XIII	-	-
12. X - XII	-	-	F și G. (X - XII)	-	-	V.	V.

5. Al. Suceveanu, *op. cit.*, pl. 4, faza II. B, 4; pentru această fază v. mai jos în tabel rubrica *Histria thermae*. Un studiu al ceramicii de la Dinogetia împreună cu ilustrația corespunzătoare se află în pregătirea subsemnatului.
6. F. O. Waagé, *Ceramics and Islamic Coins*, în *Antioch on the Orontes*, IV, 1, Princeton, 1948, 802K (sec. IV-V).
7. I. Barnea, în *DID*, II, p. 393-401; Al. Suceveanu, *op. cit.*, p. 85 și 89 (v. și tabelul); V. Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in late antiquity*, Amsterdam, 1977, p.
8. I. Barnea, *op. cit.*, p. 406-408; Idem, *Byzantina*, 10, 1980, p. 241
9. Al. Suceveanu, C. Scorpan, *Pontica*, 4, 1971, p. 167-168; Gh. Poenaru Bordea, *op. cit.*, p. 324-326.
10. J. Herrmann, în *Ialrus-Krivina*, I, Berlin, 1979, p. 12-13.
11. Aceste date apar și în raportul (II) mai sus citat.
12. Ammianus Marcellinus, XXXI, 13; I. Barnea, în *DID*, II, p. 400-401.
13. Identificarea o datorez lui Gh. Poenaru-Bordea, căruia îi mulțumesc și pe această cale, pentru respectiva monedă precum și pentru cele de mai jos.
14. Înrudită cu tipul XXII după C. Scorpan, *Dacia*, N.S., 1977, p. 283, cu analogii la Atena și Sozopol; amforele de la Dinogetia reprezintă o variantă din secolul al IV-lea (a doua jumătate), apropiată formei din *IGLR*, 68, de la *Tomis*.
15. Identificată de Gh. Poenaru-Bordea
16. V. nota 12.
17. Identificată de Gh. Poenaru-Bordea.
18. I. Barnea, *op. cit.*, p. 407, conform și informațiilor lui Priscus, citat acolo de autor.
19. V. notele 1 și 2.
20. Pentru datarea așezării bizantine, cronologie, situație stratigrafică etc. V. *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 9-29 și *passim* și I. Barnea, *Byzantina*, 10, 1980, p. 243-246.
21. Al. Suceveanu, C. Scorpan, *op. cit.*; M. Sâmpetru, *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 217-245 (în special problema sec. VI-VII); C. Scorpan, *Limes Scythiac*, B.A.R., International Series, 88, Oxford, 1980, p. 134-136 și *passim* pentru așezări fortificate diverse.
22. Ioana Bogdan Cătănicu și Al. Barnea în *Tropaeum Traiani*, I. *Cetatea*, București, 1979, p. 35-45, cu ilustrația aferentă, în special fig. 8.
23. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 71.
24. Al. Suceveanu, C. Scorpan, *op. cit.*; Al. Suceveanu, *op. cit.*, p. 14-39 și 75-92.
25. Există totuși date, oferite mai ales de surse literare și epigrafice, pentru o etapă constructivă la Valens: I. Barnea, *SCIV*, 18, 1967, 4, p. 563 și urm., folosind informațiile date de Themistios (*Or.* X, 136d, 138b, p. 163-164 și 207-209), precum și inscripția reluată în *IGLR*, 170.
26. V. nota 20.

DINOGETIA III. PRECISIONS CHRONOLOGIQUES

(RÉSUMÉ)

Les recherches archéologiques pratiquées par l'auteur ces dernières années (1976-1981), avec quelques répts, sur la chanisier de Dinogetia (Garvan, commune de Ijila, département de Tulcea), secteur D, rendent possible l'établissement de la chronologie de cette agglomération durant l'intervalle des IVe-VIe siècles de n.è., sur des bases solides, bien fondées et vérifiées. Quant aux phases de son développement, telles qu'elles se dégagent de la recherche, elles sont susceptibles d'être améliorées et nuancées par des recherches à venir. Ajoutons encore qu'elles ne portent pas sur la période du Principat, attestée dans cette agglomération, mais n'offrant pas des témoignages parfaitement clairs dans le secteur qui nous occupe. La succession des phases précisées en accord avec les dernières recherches serait la suivante:

I. - Commencement du Dominat jusqu'à la fin du règne de Valens.

II. - Fin du IVe siècle jusqu'à la fin du Ve siècle; cette étape, ainsi que tendent à le prouver les remarques faites dans le secteur de la rue principale et de la petite porte (ouest), serait divisible, en: phase II. A et phase II. B, dont la limite les séparant pourrait se situer peu avant le milieu du Ve siècle.

III. - Période Anastase - Justinien, jusqu'aux ravages de l'an 559.

IV. - Les quatre dernières décennies du VIe siècle jusqu'au seuil du VIIe siècle. Les données récoltées jusqu'à présent ne suggèrent pas d'étapes intermédiaires dans la zone récemment explorée durant la période respective.

V. - Période de la domination byzantine des Xe-XIIe siècles (l'objet de la présente étude étant fourni par la basse-époque romaine, l'auteur a renoncé aux mentions se rapportant à des faits déjà connus; v. note 26).

La seconde partie de l'étude traite des conclusions de l'auteur concernant Dinogetia, conclusions qu'il compare à d'autres documents archéologiques du même genre relevés dans la région du Bas-Danube. La réunion des références essentielles la concernant permet l'établissement d'une chronologie générale de la zone respective pour une durée de plus d'un millénaire, à savoir (voir ci-dessus, ainsi que le tableau):

1. Seconde moitié du Ier siècle av.n.è. - première moitié du Ier siècle de n.è.
2. Depuis l'annexion de la Dobroudja jusqu'à Trajan.
3. L'époque des Antonins depuis Trajan (commencement du IIe siècle) jusqu'en 170.
4. Époque des Sévères.

5. *Seconde moitié du IIIe siècle jusqu'à la fin de ce siècle.*

6. *Début du Dominat jusqu'en 378; certains éléments suggèrent déjà la possibilité de procéder à la division de cette phase en plusieurs étapes.*

7. *Fin du IVe siècle jusque vers le milieu du Ve siècle.*

8. *Milieu du Ve siècle jusque vers l'an 491.*

9. *Epoque d'Anastase — Justinien (dans bien de cas jusqu'en 559).*

10. *Justin II — Maurice-Tibère.*

11. *Commencement du VIIe siècle —*

12. *X^e—XIIe siècles (dans certains cas même au-delà; là aussi s'applique l'explication donnée à la Ve étape de Dinogetia, à laquelle correspond cette phase).*

Toutefois, cette chronologie, valable pour les sites fortifiés et au sein de laquelle ne sauraient manquer les différences spécifiques, est elle aussi susceptible d'améliorations par suite des futures recherches. Il convient néanmoins de souligner le besoin de plus en plus pressant de disposer d'un langage commun de référence archéologique et historique.

DINOGETIA III CHRONOLOGISCHE BESTIMMUNGEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

(Gem., Jijila, Bez. Tulcea)

Die, in Dinogetia, in den letzten Jahren im Sektor D durchgeführten Ausgrabungen (1976—1981, mit einigen Unterbrechungen), führten zu einigen sicheren chronologischen Bestimmungen für die Entwicklung der Siedlung im IV—VI Jh. Die so erhaltenen chronologischen Stufen, können durch die zukünftigen Forschungen verbessert werden. Sie beziehen sich aber nicht auf das auch hier anwesende Prinzipat, die in der erforschten Zone nicht so klar zum Ausdruck kommt. Nach den bisherigen Ergebnissen, konnte folgende Stufenreihenfolge festgestellt werden:

I. vom Anfang des Dominats bis Ende der Herrschaft von Valens (378);

II. Vom Ende des IV Jh. bis zum Ende des V. Jhs.; Auf Grund der Beobachtungen die bei der Sektionierung der Hauptstrasse und des kleinen Tores (Westtor) gemacht werden konnten, wird eine Unterteilung dieser Stufe in IIa, bis um die Mitte des V. Jhs., und IIb, von der Mitte bis zum Ende des V. Jhs., vorgeschlagen.

III. Die Zeit Anastasius-Justinian bis zur Zerstörung aus dem Jahre 559;

IV. Die letzten Jahrzehnte des VI. Jhs., auf Grund der bisherigen Beobachtungen, kann man keine Unterteilung dieser Stufe durchführen.

V. Die Zeit der byzantinischen Herrschaft aus den X—XI Jh. (Da dieser Beitrag der spätrömischen Zeit gewidmet ist, werden die schon bekannten Unterstufen dieser Zeitspanne nicht mehr erwähnt; siehe Anmerkung 26).

Im zweiten Teil des Beitrags, werden die letzten Schlussfolgerungen der Grabungen von Dinogetia, mit anderen Entdeckungen aus dem Gebiet der Unteren Donau verglichen. Es lässt sich dabei eine allgemeine Chronologie der betreffenden Zone, auf die Dauer eines Jahrtausends, aufstellen (siehe auch die Tabelle);

1. Mitte des I. Jhs. v.u.Z. — erste Hälfte des I. Jhs.u.Z.

2. von der Anexion der Dobrudscha bis Traian;

3. Zeit der Antoninen von Traian (Anfang des II. Jhs.) bis 170;

4. Zeit der Severer

5. zweite Hälfte des III. Jhs.-Ende des III. Jhs.

6. Anfang des Dominats bis 378; auf Grund einiger Elemente, könnte man auch eine Unterteilung dieser Stufe durchführen.

7. Ende des IV. Jhs. — bis zur Mitte des V. Jhs.

8. Mitte des V. Jhd. — ungefähr 491.

9. Anastasius-Justinian (in vielen Fällen bis 559)

10. Justin II-Maurikios-Tiberios

11. Anfang des VII. Jhs.

12. X—XII. Jh. (in vielen Fällen auch später; mit der Erklärung der ihr entsprechenden V. Stufe von Dinogetia).

Diese Chronologie, gültig für die befestigten Siedlungen, auf mögliche lokale Unterschiede sei nur hingewiesen, kann durch die zukünftigen Forschungen verbessert werden, sie ist aber für eine allgemeine archäologische und historische Redensart von ausgesprochener Wichtigkeit.

DINOGETIA III
Precizări cronologice

(text, p. 339)

ALEXANDRU BARNEA

1 — VEDERE GENERALĂ ÎN SECTORUL D, S₁—S₂, CĂTRE VEST-SUD-VEST.
1. VUE GÉNÉRALE DU SECTEUR D, S₁—S₂, VERS OUEST-SUD-OUEST
1. GESAMTBlick IM SEKTOR D, S₁—S₂, IN RICHTUNG WEST-SÜD-WEST.

2 — EXTREMITATEA DINSPRE INCINTĂ A S₃, VEDERE CĂTRE NORD-VEST.

2. EXTREMITÉ DE S₃, VERS L'INCINTE, VUE VERS NORD-OUEST

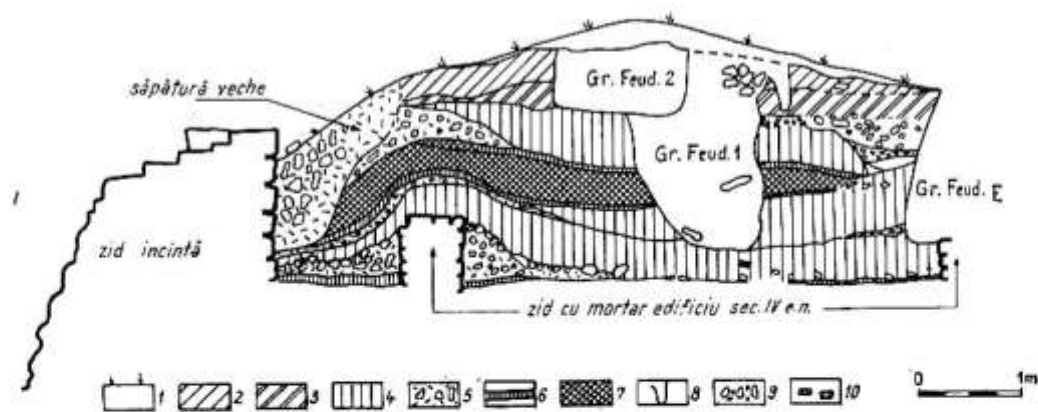
**2. DAS ÄUSSERSTE ENDE DER SEKTION S₃ VON FESTUNGSMAUER BETRACHTET
AUSBlick IN RICHTUNG NORDWEST.**

3 — IDEM; DETALIU

3. EXTREMITÉ DE S₃, VERS L'INCINTÉ; DÉTAIL

3. DAS GLEICHE; EINE EINZELHEIT.

4 — PROFILUL DE N AL S₃ ÎN EXTREMITATEA DINSPRE INCINTĂ.

LEGENDA:

1 — PĂMÎNT VEGETAL; 2 — PĂMÎNT CENUȘIU; 3 — PĂMÎNT GĂLBUI; 4 — LUT GALBEN;
5 — DĂRÎMĂTURI, MOLOZ; 6 — PODEA CU ARSURĂ SLABĂ; 7 — ARSURĂ 559 E.N.;
8 — GROAPĂ DE PAR; 9 — PIETRE; 10 — CĂRĂMIZI.

4. PROFHILE NORD DE S₃, L'EXTRÊMITÉ VERS L'INCINTÉ.

4. NÖRDLICHES PROFIL VON S₃ AM ÄUSSERSTEN ENDE